

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés eszköztára

Szerző:

dr. Ivanov Márta

2015. április

A büntetőeljárás tárgyalási szakának fő gerincét a bizonyítás adja, amely valamely múltbeli esemény valósággal megegyező feltárására irányul. A büntetőügy ezen szakában a bizonyítékok többnyire már „készen kapottak”, a vádiratból megismerhető az elkövető(k) személye, az elkövetés helye, ideje és mikéntje. Ahhoz azonban, hogy a bizonyítékokhoz hozzájussunk, valamely bűncselekmény elkövetéséről egyáltalán tudomást szerezzünk, a rendőri szerveknek aprólékos, komoly és sok esetben kockázatos feltáró munkát kell végezniük. A „nyílt nyomozás” során alkalmazható eljárási cselekményeket a Be. kimerítően szabályozza. Tanulmányomban ezért azokat a titkos információszerző rendőrségi módszereket szeretném bemutatni - kitérve az információgyűjtés alanyaira és eszközeire is -, amelyek nem kötöttek sem ügyészi, sem bírói engedélyhez, törvényes alkalmazásukkal azonban biztosíthatóak a tárgyaláson felhasználásra kerülő bizonyítékok.

1. A titkos információgyűjtés fogalma, alapelvei, jogszabályi háttere

A titkos információgyűjtés bűnüldözési és bűnmegelőzési célú titkos tevékenység, amelyet a múltban történt, a jelenben zajló, vagy a jövőre tervezett bűnügyileg releváns tény, esemény vagy körülmény megismerése céljából végeznek. A titkos információgyűjtés alapozza meg sokszor a nyílt nyomozás lehetőségét, ahol már sor kerülhet a kihallgatásokra, és a tárgyi bizonyítási eszközök beszerzésére (házkutatás, lefoglalás, stb.) is. A titkos információgyűjtés feladata tehát nem a bizonyítékok megszerzése, hanem a bizonyítékokra vonatkozó információk összegyűjtése, ellenőrzése.

A titkos információgyűjtés legfontosabb alapelve a törvényesség, amely alkotmányos jogállamunkban az egyensúlyt hivatott megteremteni a bűnüldözés mint közérdek, és a magánszféra védelme, mint egyéni érdek között. Éppen ezért a titkos információgyűjtés csak a törvényben meghatározott esetekben és módon alkalmazható, a törvényben meghatározott célok eléréséhez.

Az információgyűjtés célszerűsége mint alapelv, garantálja egyrészt az alkotmányos alapjogok védelmét, de véleményem szerint az állami forrásokból való gazdálkodás miatt, a közpénzek és így a közérdek védelmét is hivatott biztosítani.

Az arányosság követelményét maga az Rtv. fogalmazza meg: *15. § (1) A rendőri intézkedés nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban az intézkedés törvényes céljával.*

(2) Több lehetséges és alkalmas rendőri intézkedés, illetőleg kényszerítő eszköz közül azt kell választani, amely az eredményesség biztosítása mellett az intézkedéssel érintettre a legkisebb korlátozással, sérüléssel vagy károkozással jár.

A titkos információgyűjtés alapjait maga a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény határozza meg, melyet több ORFK utasítás is kiegészít, pontosítva ezzel a végrehajtás szabályait.

Mivel az információgyűjtő tevékenységhez titok és adatvédelem is kapcsolódik, ennek legfontosabb jogszabályai a következők:

- Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény

- A minősített adatok védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény

- A minősített adat kezelésének rendjéről szóló 90/2010. (III.26.) Korm. rendelet

- Rendőrségi titokvédelmi szabályzat 56/2007. ORFK utasítás

- Rendőrség adatvédelmi szabályzata 23/2013. (V.17.) ORFK utasítás

2. A titkos információgyűjtés alanyai

A felderítés alanyai közjogi értelemben olyan nemzetbiztonsági illetve bűnüldözési hatósági jogkörrel felruházott állami szervezetek, amelyek hatáskörébe és illetékességébe törvény által meghatározott felderítési ügyek tartoznak. A felderítést végzők ezen szervekkel közszolgálati

viszonyban lévő és különleges szakértelemmel rendelkező személyek, akik munkájukat kötelesek szakszerűen, jogszerűen és szolgálatszerűen végrehajtani.

A felderítés a legértékesebb értesüléseket a bűnözésről információkkal rendelkező, illetve a bűnözői körökkel kapcsolatban álló személyektől - az informátoroktól és bizalmi személyektől - nyerheti. Erőnknek tekintjük a felderítői szolgálatokkal bizalmas kapcsolatot létesítő olyan személyeket, akik segítséget nyújtanak a bűnügyi hírszerzéshez, de a bűnüldöző szervekkel szolgálati viszonyban nincsenek. A felderítésben résztvevő külső személyek - a bűnügyi helyzettől függően - eseti vagy tartós jelleggel vesznek részt a felderítésben, azonban minden esetben önkéntesen vállalják feladatukat.

Informátornak azt a személyt nevezzük, aki eseti jelleggel, ellenszolgáltatás nélkül, önkéntesen informálja a felderítő szervezet hírszerző lehetőségének felhasználásával. Abban az esetben, ha a résztvevő olyan hírcsatornával rendelkezik, amelynek kiaknázása hosszabb távú együttműködést kíván meg, megállapodás megkötésére is sor kerül (*bizalmi személy*). Ennek megkötése előtt minden esetben szükséges a bevonni kívánt személy körülményeinek, előéletének feltárása, személyének megismerése, melynek során eldönthető, hogy alkalmasnak ígérkezik-e a kívánt hírszerző tevékenység ellátására. A bizalmi személyeknek ugyanis nem csak konspirációs képességgel, de fokozott megbízhatósággal is kell rendelkezniük, a feladatuk ellátásához szükséges jogi ismeret szintén elengedhetetlen követelmény.

A felderítésben részt vevő több külső személy között, a lelepleződés elkerülése végett érdemes láncolatot kialakítani. Az információ átadása nem minden esetben történik ellenszolgáltatás nélkül, lehetőség van ugyanis arra, hogy a rendőrség anyagi ellenszolgáltatást nyújtson, vagy más a törvényben biztosítható előnyt ígérjen az együttműködő személynek.

A *fedett nyomozó* a nyomozó hatóság tagja, aki e minőségében a rá vonatkozó hivatali, szolgálati szabályokat betartva jár el. Fedett nyomozó alkalmazására a büntetőeljárás során, a „nyílt nyomozás” megindítását követően csak az ügyész engedélye alapján van lehetőség. A fedett

nyomozó kezdeményezhet álvásárlást, bizalmi vásárlást, mintavásárlást, részt vehet azonban ellenőrzött szállításban és más operatív akciókban is.

Az Rtv. szabályai szerint a fedett nyomozó büntetőeljáráson kívüli alkalmazásához nem kell ügyészi engedély. Az ilyen akciók lefolytatásának belső normatívái nagymértékben segíthetik, de ronthatják is a tárgyi bizonyítékok hitelességét és a büntető perben történő felhasználhatóságát. Nyilvánvalóan kisebb a torzítás veszélye akkor, ha a fedett nyomozó alkalmazásához ügyészi engedély kell.

Abban az esetben, ha a megszerzett információ felhasználása, értékelése további szakértelmet igényel, a rendőrségnek lehetősége van továbbá szaktanácsadó és tolmács bevonására is.

3. A titkos információgyűjtés módszerei

Az alábbiakban azokat a módszereket kívánom bemutatni, amelyek ügyészi és bírói engedély nélkül a rendőrség saját hatáskörében alkalmazhatóak, és amelyek hatékony felhasználásával a rendőrség átfogó képet kaphat a bűnügyi helyzetről.

3.1. Puhatolás

Puhatolás esetében a felderítő szerv az eljárás célját leplezve adatokat gyűjt vagy ellenőriz. Az adatgyűjtési cél elhallgatását vagy leplezését nyomozási érdekek, az érintettek jogainak védelme, illetve az adatszolgáltató személyével összefüggő körülmények egyaránt indokolhatják. A puhatolást végző személy irányított kérdésekkel igyekszik a számára lényeges információ birtokába jutni anélkül, hogy a kérdezett személynek tudomása lenne a beszélgetés valódi céljáról, a közölt információ későbbi felhasználásáról. A puhatolás esetében az adatszolgáltató nem tudhatja meg, hogy ténylegesen miért beszélgetnek vele, melyek a releváns kérdések, és adott esetben azt sem, hogy kivel áll szemben. Minél kevesebb támpontot kap ugyanis, annál természetesebben viselkedik, nem hallgatja el amit tud, és nem ferdíti el vélt vagy valós érdekből a tényeket. Az ilyen adatszolgáltató későbbi tanúkénti kihallgatására is sor kerülhet, amennyiben ezt az általa közölt információk indokolják.

3.2. Csapda

A *csapda* kriminalisztikai értelemben olyan konspirált módon alkalmazott krimináltechnikai eszköz, amely bűncselekmény-sorozat megszakítását, bizonyítását és az elkövető leleplezését teszi lehetővé. A csapda olyan bűnesetek megoldásában nyújt segítséget, amelyek során a szokványos eszközök elégtelennek mutatkoznak, így egy lehetséges elkövetői körből a tettes kiszűrése legtöbbször lehetetlen feladat elé állítja a hatóságokat. Csapda kihelyezésére legtöbbször olyan veszélyeztetett környezet esetében kerül sor, mint a munkahely, öltöző, sportlétesítmény stb. Ezekben az esetekben a csapda lehetőséget nyújt az elkövető gyors, minden kétséget kizáró leleplezésére, tettenérésére, a bűncselekmény-sorozat megszakítására.

Nyomcsapda esetében az a cél, hogy a feltételezett elkövető vagy az általa használt eszköz, birtokában lévő tárgy egy meghatározott nyomhordozón jól észlelhető, rögzíthető, vizsgálható nyomot hagyjon, és a későbbiekben ezáltal annak azonosítása elvégezhető legyen. Nyomhordozónak olyan tárgyat kell választani, amely képes visszatükrözni az anyagi elváltozást. A csapdat úgy kell telepíteni, hogy a környezetébe beleolvadjon, és a nyomokozás elkerülhetetlen legyen, pl. a csapdaalany azt megfogja, rálépjen. Ennek alapján ujjnyomcsapda, eszköznyomcsapda és lábnyomcsapda között teszünk különbséget. Fontos azonban, hogy a csapdatárgyat úgy kell megválasztani, hogy azt az alany ne vihesse magával.

Tárgycsapda esetében egy már elkövetett bűncselekmény-sorozatba illeszkedő, az elkövető érdeklődési körébe tartozó tárgy pl. személygépkocsi felhasználására kerül sor. A csapdatárgyat akkor és ott kell elhelyezni, ahol és amikor a bűnelkövetés várható. Ilyenkor a csapda figyeléséről és az elkövető elfogásához szükséges erők készenlétben állásáról kell gondoskodni.

Elektronikus csapda esetében legtöbbször a fotó-, illetve videocsapdákat alkalmazzák. Ezek legnagyobb előnye, hogy segítségükkel mind a cselekmény, mind annak elkövetője - optikai úton - rögzítésre kerül.

A leggyakrabban alkalmazott csapda a vegyszeres csapda, amely olyan festéket, port használ, amely kereskedelmi forgalomban nem kapható, az egészségre ártalmatlan, maradéktalanul eltávolítani azonban nem lehet. Vegyszeres csapda kihelyezésére sor kerülhet, valamely helyiség bejáratához, amikor is a csapda a belépéssel aktivizálódik, és lehet valamely tárgy is a hordozó pl. készpénz.

3.3. Környezettanulmány

A *környezettanulmány* a titkos információgyűjtésben részt vevő személyek, az abban alkalmazott eszközök és módszerek alkalmazását, előkészítését segítő leplezett adatszerző tevékenység. A környezettanulmány célja lehet a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személy körülményeinek megismerése, az információgyűjtésbe bevonni tervezett emberek személyi tulajdonságainak, előéletének megbízhatóságának és alkalmasságának megismerése, továbbá valamely a bűncselekménnyel összefüggésbe hozható helyiségre, épületre vonatkozó információ felderítése. Ez utóbbi esetben az objektum fekvésének, megközelíthetőségének, látogatottságának feltárása a fő cél.

3.4. Figyelés

A *figyelés* olyan engedélyhez kötött felderítési cselekmény, amelynek során az erre feljogosított hatóság a bűncselekmény megelőzése, megszakítása, felderítése, avagy bizonyítása szempontjából releváns cselekményt vagy jelenséget titokban, illetve leplezett módon megfigyel, figyelemmel kísér és a későbbi eljárás számára hitelt érdemlő módon dokumentál.

A figyelésre maga a rendőrségi törvény ad felhatalmazást: „a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható és vele kapcsolatban lévő személyt, valamint a bűncselekménnyel kapcsolatba hozható helyiséget, épületet és más objektumot, terep-, és útvonalszakaszt, járművet, eseményt megfigyelhet, arról információt gyűjthet, az észlelteket hang, kép, egyéb jel vagy nyom rögzítésére szolgáló technikai eszközzel rögzítheti...”

A figyelés jogintézménye a rendőri jelenlétnek egy speciális leplezett változata, amely önmagában annyiban jelenti az intézkedéssel érintettek személyiségi jogainak a korlátozását, hogy a hatóság jelenlétéről a megfigyelt területen tartózkodóknak nincs tudomása. A közterületen tartózkodóknak számolniuk kell tehát azzal, hogy ilyen titkos intézkedés célpontjaivá válhatnak, azonban törvényi biztosíték van arra vonatkozóan, hogy személyes adataikat a hatóságok csak a szükséges mértékig és ideig használhassák fel. Ami a közterületen történő kép- és hangfelvételt illeti, a felderítő szerv tagjait ugyanazok a jogok illetik, mint minden állampolgárt, azonban az így keletkezett felvételekre szintén az adatkezelési szabályok vonatkoznak.

Maga a figyelés passzív felderítési cselekmény, amely önmagában nem alkalmas és nem is jogosult a megfigyelt jelenségek vagy események befolyásolására.

Figyelés alkalmazására kerül sor, amennyiben a felderítő szervnek információja van arról, hogy bűncselekmény előkészülete vagy véghezviteléhez szolgáló esemény készül, de alkalmas a célszemély mozgásának, életmódjának, napirendjének megismerésére is.

3.5. Ellenőrzött szállítás

Az *ellenőrzött szállítás* a felderítő szerv olyan leplezett tevékenysége melynek során valamely illegális áru országba történő behozatalát, átszállítását és kivitelét teszik lehetővé abból a célból, hogy az ehhez kapcsolódó személyekről és további bűncselekményekről a hatóság információt gyűjthessen. Alkalmazására leggyakrabban kábítószer-, fegyver-, szervkereskedelem esetében kerül sor, bár az Rtv. a nemzetközi bűncselekmény fogalmat használja, ami adott esetben transznacionális bűncselekményeket takar.

Az ellenőrzött szállítás kétségtelenül a nemzetközi szervezett bűnbandák leleplezésének egyik leghatásosabb módszere, amely komoly együttműködést kíván meg az érintett államoktól. Lehetőség van arra, hogy a magyar és külföldi hatóságok eseti megállapodásban rendezzék az akció végrehajtását. A Magyarország területén végrehajtott művelet irányítására és ellenőrzésére a

magyar hatóságok jogosultak, de nincs akadálya annak sem, hogy a külföldi hatóság tagja is részt vegyen az akcióban.

Az ellenőrzött szállítás keretében lehetőség van a szállítmány figyelemmel kísérésére, de fedett nyomozó alkalmazásával (csak ügyészi engedéllyel!) a szállítmányba való beavatkozásra is. Ez utóbbi biztosítja, hogy egy későbbi időpontban - amennyiben elegendő információ áll a hatóság rendelkezésére - rajtaüthessenek a szállítmányon, mintát vehessenek az anyagból, és kiküszöböljék annak veszélyét, hogy a szállítmánynak nyoma vesszen. Ekkor ugyanis azzal szembesülhetne a hatóság, hogy egy rendkívül költséges és magas koordinációt igénylő akció keretében zavartalanul átkísérték az országon, vagy a célállomásig az illegális árut.

3.6. A sértetti szerepkör eljátszása

Sértetti szerepkör eljátszásánál a hatóság tagja - fedett nyomozó vagy titkos munkatárs - az elkövető(k) által nem ismert sértettnek adja ki magát, és az áldozat bőrébe bújva mintegy „elszenvedi” a bűncselekmény végrehajtását. Ezen módszer kiválóan alkalmas egyes anyagi hátrányt okozó bűncselekményeknél, így tipikusan zsarolás, vesztegetés esetében. Ilyenkor a hatóság tagja helyettesíti a sértettet a pénz átadásánál, vagy más anyagi előny juttatásánál. Fontos, hogy a sértett az elkövető(k) számára arctalan maradjon, lelepleződés esetében az elkövető elállhat eredeti szándékától, és nem sikerül a cselekményt a befejezésig elvinni. Az akció végrehajtása során gondoskodni kell a munkatárs védelméről, valamint az események technikai rögzítéséről, a későbbi bizonyíthatóság érdekében.

3.7. Legenda

A *legenda* olyan kitalált történetet takar, amely az információszerzés közbeni leplezést hivatott szolgálni. A legenda titkos munkatársak és fedett nyomozók esetében egyrészt egy kitalált identitásból, másrészt egy fedőtörténetből áll.

Az új személyazonosság kitalálása nemcsak a fedett nyomozó védelmét hivatott szolgálni, de bizalomkeltő szerepe is van. Fontos, hogy a fedett nyomozó keresztnéve ne kerüljön megváltoztatásra, stressz-szituációkban a saját név elhangzása akár önkéntelen reakciókat is kiválthat. Az új személyazonosság igazolására fedőokiratok kerülnek kiállításra, ezekről a későbbiekben kívánok szólni.

A fedőtörténet elemei az életvezetési legenda és az akciólegenda. Az életvezetési legenda olyan kitalált élettörténetet és életvitelt takar, amely minél több valós elemet tartalmaz, csökkentve ezzel a lebukás kockázatát. Ide tartozik a lakóhely, ami természetesen nem azonos a fedett nyomozó valódi lakóhelyével, és például a hobbiként űzött sport, amelyet a nyomozó valóban folytat, elérve ezzel a természetesség látszatát.

Az akciólegenda a konkrét megbízatáshoz kötődő fedőtörténet, amely a bizalomkeltést, a cél elérését hivatott szolgálni, vagyis igazoltta teszi a célszemély közelében való jelenlétet.

3.8. Információvásárlás

Információvásárlás esetében a hatóság valamely bűnügyileg releváns információért nyújt ellenszolgáltatást. Alkalmazására akkor kerülhet sor, ha az információt egyébként nem, vagy csak aránytalan nehézség árán lehetne megszerezni. Nem vásárolható információ a bűncselekmény elkövetőjétől az általa elkövetett bűncselekményre vonatkozóan, sem olyan tanútól, aki a vallomásában elhallgatott körülményt kívánja áruba bocsátani. A hatóságnak a megszerzett információt minden esetben ellenőriznie kell, ez után kerülhet csak sor az ellenérték megfizetésére, melynek kalkulálásánál a feltárt bűncselekmény súlyát és az informátor kockázatvállalását is figyelembe veszik.

4. A titkos információgyűjtés eszközei

A titkos információgyűjtés eszközei egyrészt az információ megszerzését, tárolását, továbbítását biztosítják, másrészt a felderítést végzők és az akció leplezését hivatottak szolgálni.

4.1. Fedőokirat

Fedőokiratnak az olyan okirat minősül, amely a felderítői állomány valamely tagjának leplezését hivatott szolgálni, és a benne található adat, tény, jogosultság fiktívnek minősül. Fedőokirat kiállítható személyazonosság, állampolgárság, jog vagy tény (pl. végzettség) igazolása céljából is. Az ilyen okirattal szemben követelmény, hogy se formai, se tartalmi szempontból ne ébresszen kétséget valóságát illetően. Fedőokmányból azonban célszerű minél kevesebbet kiállítani és használni az ellenőrzési lehetőségek szűkítése végett.

Az okmányok gyártását a rendőrség megrendelésére az arra egyébként is jogosult szerv végzi, és még arról is gondoskodnak, hogy az okiratban szereplő adatok valóban bekerüljenek az adattárakba, így például a személyi adat- és lakcímnnyilvántartásba, ingatlan-nyilvántartásba stb., hogy egy esetleges ellenőrzés se ingathassa meg használója álcáját.

Az okiratba foglalt adatoknak is minél jobban illeszkedniük kell az okirat-birtokos tulajdonságaihoz, így például hasonló életkort kell megjelölni, lakcímül pedig olyan környéket érdemes feltüntetni, amelyet használója ténylegesen ismer.

4.2. Fedőobjektum

A *fedőobjektum* a felderítő szerv használatában lévő olyan helyiséget jelent, amelyet az elkövetők megfigyelésére vagy a titkos találkozóknak lebonyolítására használnak.

Az objektum lehet ház, lakás, üzlethelyiség vagy más olyan hely is, ahonnan kellő távolságból figyelemmel lehet kíséni a bűnözői körök mozgását, tevékenységét, a felderítést végzők azonban megfelelően tudják álcázni magukat. Az ingatlannal szemben támasztott egyik legfőbb követelmény, hogy több útvonalon lehessen megközelíteni és elhagyni, hogy a külvilág számára az objektumhoz kapcsolódó személyek ne legyenek egyértelműen azonosíthatóak. Az objektum az esetek többségében nincs a rendőrség tulajdonában, ilyenkor ellenérték fejében,

megállapodás keretében rendezik a használatot. A használatból azonban ki vannak zárva a bíróság, ügyészség, államhatalmi és önkormányzati szervek, politikai pártok és egyházak épületei.

Az objektum berendezése során a hétköznapi látzatát igyekeznek elérni, hogy az esetlegesen bepillantást nyerők számára ne váljon gyanússá az ingatlan. Annál jobb az álcázás, minél életszerűbb látzatot sikerül elérni, ennek érdekében olyan körülményekről is gondoskodhatnak, mint a küldemény érkezése, gázóra leolvasó megjelenése.

4.3. Mutatópénz

A *mutatópénz* olyan belföldi vagy külföldi fizetőeszköz, pénz, csekk, értékpapír vagy kötvény, amellyel a felderítő szerv tagja fizetőképességét demonstrálja. A mutatópénz mindig valódi, és ahogy nevében is benne van, kizárólag felmutatásra használható, átadására az akció során nem kerülhet sor.

A fentiekén kívül, a felderítő szervnek lehetősége van továbbá saját akciógépjármű, technikai adatgyűjtő és rögzítő eszközök, valamint egyéb krimináltechnikai eszközök használatára is. A szakirodalom az eszközök közé sorolja továbbá a titkos együttműködési megállapodást és a különböző adattárakat, nyilvántartásokat is, melyek a rendőrség operatív munkáját hivatottak segíteni.

Források:

- a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény
- Dr. Bócz Endre: Kriminalisztika 1-2. (BM Kiadó 2004.)
- Dr. Bócz Endre: Krimináltaktika 1. (Rejtjel Kiadó 2001.)